

Trekvlinders in 1961

door

B. J. LEMPKE

(Tweeëntwintigste jaarverslag)

De winter van 1960—1961 was zacht. Alleen in de tweede helft van januari kwam een korte vorstperiode voor. Februari had een gemiddelde temperatuur die ver boven normaal lag, zodat omstreeks de 15de de gele crocussen al in volle bloei stonden. Ook maart was vooral in de eerste helft zeer zacht. Op 6.III was het plaatselijk 19° C.! De tweede helft van de maand was het weer onstabiel met lagere temperaturen en enkele nachten met vorst. April begon vrij fris, maar de tweede decade was prachtig. In de derde echter werd het weer onstandvastig met vrij veel regen. Mei begon nog tamelijk zacht, maar later werd het vrij koud met af en toe nachtvorst, met vooral in de nacht van 28.V plaatselijk vorstschade. De Bilt en Schiphol noteerden -4° C., terwijl overdag hier en daar zware hagelbuien vielen. De laatste meiweek was nog nooit zo koud geweest. Juni begon koud, maar vanaf de 5de werd het weer beter, hoewel het nogal buiig was. De tweede helft van de maand was daarentegen veel zonniger. De eerste twee dagen van juli waren nog warm, maar de hele verdere maand was somber en koud met veel regen. Augustus was al even slecht: somber, vrij koud en vooral in de noordelijke helft van het land veel regen. De eerste helft van september was afwisselend met veel buiig weer, maar de tweede helft was mooi. In oktober was de temperatuur gemiddeld boven normaal. Er viel vrij veel regen, maar er waren ook tamelijk veel dagen met mooi zonnig weer. November was nogal koud. In de nacht van 6 op 7 vroor het in Noord-Brabant 4 graden. In het kort: een zeer vroeg voorjaar, maar een koude natte zomer en een middelmatige herfst.

Stellig dus geen ideaal weer voor Lepidoptera, met als gevolg vele in mineur gestemde verslagen. Vooral het zuidoosten van het land heeft in de herfst 's avonds veel last gehad van mist, waardoor de vangsten daar uiteraard vaak zeer gering waren. Op gunstiger gelegen plaatsen, zoals de Zeeuwse eilanden en de Veluwe, waren zowel in voor- als najaar verscheidene soorten echter gewoon tot zeer gewoon, vooral op licht.

De kleine vos (*Aglais urticae* L.) vloog in het vroege voorjaar vrij talrijk. De zomergeneratie was echter zeer zwak. De herfstgeneratie was omstreeks half september daarentegen goed vertegenwoordigd. Van de witjes was de herfstgeneratie van *Pieris rapae* L. vrij zwak, die van *P. napi* zwak en die van *P. brassicae* zeer zwak. Van *Nymphalis io* L., de dagpauwoog, was de zomergeneratie al spaarzaam aanwezig en van een nieuwe herfstgeneratie was geen spoor te ontdekken.

Van 135 medewerkers werden bruikbare gegevens ontvangen, waaruit het volgende verslag kon worden samengesteld.

1. *Colias hyale* L. Reeds 9 april zag LEFFEF een exemplaar van de gele lucernevlinder te Gronsveld. Op 10 mei vlogen twee verse mannetjes te Herten en 13 mei drie te Montfort (MAASSEN). 8 juni ving PEZIE een afgevlogen exemplaar te Almelo en 12 juni zag BOLLAND twee exemplaren te Driehuis. Al deze vlinders

behoorden dus tot de eerste generatie. De anders veel talrijker zomergeneratie werd slechts zeer spaarzaam waargenomen. Op 3 augustus zag QUEIS vijf stuks te Spaubeek en drie te Neerbeek en 29 augustus zag LEFFEF er nog één te Apeldoorn.

Het totaal aantal waargenomen exemplaren bedraagt dus 18, waardoor 1961 tot de zeer slechte jaren voor deze soort behoort.

2. *Colias crocea* Fourcroy. Met de oranje lucernevlinder was het nog veel slechter gesteld. Pas op 3 augustus werd de eerste door QUEIS te Spaubeek gezien. Op 23 september ving KUYTEN een ♀ te Waterhuizen (tussen Groningen en Hoogezand) op klaver, 29 september ving VAN KATWIJK een afgevlogen ♂ te Vlaardingen en 4 oktober zag QUEIS twee stuks te Sittard.

Het totaal aantal waargenomen exemplaren bedraagt dus niet meer dan 5, het laagste getal, dat sinds 1945 werd genoteerd.

3. *Vanessa atalanta* L. BOLLAND zag reeds 6 februari een atalanta te Driehuis, zonder enige twijfel een hier overwinterd exemplaar. Hetzelfde geldt vrij zeker ook voor de volgende waarnemingen: 3 maart te Rotterdam (MINNAARD), 5 maart te Bussum (Tj. BAKKER), 7 en 14 maart te Almelo, beide binnenshuis (PEZIE).

25 maart zag HANNEMA een atalanta in het Amsterdamse Bos, 28 maart werd door MINNAARD weer één te Rotterdam genoteerd en 9 april werden door R. DE JONG zelfs drie in het Amsterdamse Bos gezien. Vanaf deze datum ontbreekt de vlinder zelden meer tot laat in de herfst en ongetwijfeld is eind maart of begin april dan ook de immigratie begonnen. Deze bereikte zijn hoogtepunt in de tweede helft van juni en begin juli, toen dagtotalen genoteerd werden van 88 (op 25.VI) en 87 (op 2.VII). Daarna wordt de vlinder veel schaarser zonder evenwel geheel te verdwijnen. In de laatste dagen van juli lopen de tellingen al weer op met een klein topje van 160 op 11 augustus. Pas in de tweede helft echter begint er een duidelijke stijging te komen (672 op 27.VIII), die vooral in september goed doorzet, zoals blijkt uit de volgende totalen: 1878 op 2.IX, 2068 op 8.IX, 1716 op 16.IX, 1219 op 17.IX, zelfs op 24.IX nog 630. Daarna zakt het aantal echter als gewoonlijk snel in. 10 oktober was de laatste dag die boven 100 uitkwam (108 stuks), 15 oktober kwam nog tot 51, 21 oktober tot 20, 28 oktober tot 10, maar daarna blijft het bij enkele sporadische waarnemingen. Op 1 november werd de atalanta nog te Cothen en Almelo gezien, 7.XI te Den Haag (drie stuks), 12.XI te Rotterdam en 25 november zag BLOKHUIS de laatste van het seizoen te Spakenburg.

Totaal aantal waarnemingen: 18712, waarmee 1961 op één na het beste jaar is, dat tot nog toe verslagen is (na 1959 met ruim 22000).

Merken. Tussen 25 juni en 25 juli merkte Pater MUNSTERS 30 atalanta's te Stein. Hiervan werden twee terug gezien: op 1 juli een exemplaar, dat de vorige dag gemerkt was, en op 11 juli een op 1 juli gemerkt exemplaar.

P. TORENSMA merkte eind augustus en september 14 stuks te Leeuwarden. Geen enkele werd terug gezien.

J. SLOT merkte 9 september om 11 uur 's morgens 20 stuks te Rotterdam. 's Middags werden er nog 5 terug gezien, 10 september en volgende dagen geen enkele meer.

Trek. Weer opvallend veel meldingen van waargenomen trek, bijna alle in zuidelijke richtingen.

25 juni. Twee zeer snel in nw. richting vliegende exemplaren te Drunen (E. VAN DER MEIJDEN).

1 september. Nieuw Helvoet, 20 exemplaren vanuit zee aanvliegend, ongeveer in de richting n—z (P. VROEGINDEWEIJ).

2 september. Rozenburg en de Beer. „Om 7.30 u. één exemplaar trekkend in dichte mist, richting zzw., West-Rozenburg. Om 8.30 uur één exemplaar in de mist opgejaagd op de strandvlakte van de Beer (enkele tientallen meters zicht), vloog weg in zw. richting. Na ongeveer 10 uur opklaringen en regelmatig langs trekkende exemplaren, tot ongeveer half vier 's middags. De meest intensieve trek was tegen 12 uur aan de zuidpunt van de duinen van de Beer waar te nemen. Hier noteerden we in een half uur ongeveer 15 exemplaren, die alle in zuidelijke richting vlogen in een vrij hoog tempo, sommige exemplaren naar schatting zeker 20 km per uur. Om 14 uur ondanks af en toe potdichte mistbanken langs de Waterweg bij de zuidpier regelmatig langs trekkende atalanta's. Totaal werden op de Beer 43 meest verse exemplaren waargenomen. Na half 4 's middags werden nog wel verscheidene atalanta's gezien, maar deze vlogen in uiteen lopende richtingen.” (R. VIS en D. VESTERGAARD).

3 september. Te IJmuiden vier uit zee recht op het strand aan vliegende exemplaren (HANNEMA).

5 september. Den Helder, 5 stuks vliegend in richting van o. naar w. (A. SCHOORL):

16 september. Leudal (Roggel), 1 exemplaar vliegend in z. richting (A. STEIN).

17 september. Oostvoorne en Rotterdam, verscheidene exemplaren vliegend in z. richting (J. LUCAS). Hengstpolder (Zuidhollandse Biesbosch), om $\pm$ 14.30 12 exemplaren bij oostelijke wind trekkend in zuidelijke richting (L. VAN DER WIEL). Breda, tussen 14.37 en 15.37 op 4 tot 8 meter hoogte 17 exemplaren trekkend in zw. tot zo. richting (A. J. M. FRANSSEN). Land van Saafteinge, ongeveer 40 solitair trekkend in westelijke richting (P. DIELEMAN).

19 september. Sneepkil (Brabantse Biesbosch), om 14.30 zes exemplaren trekkend in zuidelijke richting (L. VAN DER WIEL). Breda, tussen 15 uur en 15.30 één exemplaar vliegend in zzo. richting (A. FRANSSEN).

21 september. Breda, tussen 14.20 en 14.50 drie exemplaren trekkend in zuidelijke richting (A. FRANSSEN).

23 september. Breda, tussen 13.55 en 14.10 twee exemplaren vliegend in richting zo. (A. FRANSSEN).

25 september. Linne, tijdens vissen aan de Maas vlogen telkens solitaire exemplaren met tussenpozen van enkele minuten in zuidelijke richting voorbij (J. DIEDEREN).

26 september. Breda, tussen 15.15 en 15.50 drie exemplaren, richting zzw. (A. FRANSSEN).

27 september. Apeldoorn, ongeveer 200 exemplaren trekkend in zuidelijke richting (LEFFEF).

28 september. „Tussen Dalen en Coevorden zag ik rijdend in zuidelijke richting vele exemplaren, die in de richting zzw. vlogen, meest alleen, soms ook

in los verband van 3 tot 5 exemplaren. Vanaf het moment dat ik begon te tellen tot ca. 1 uur 30 waren het tussen de 70 en 75 exemplaren. Met de auto meedrijdend kon ik vaststellen, dat vrijwel alle dieren met een snelheid van 20 tot 25 km/u vlogen. Ze hadden op hun vlucht geen belangstelling voor herfstasters, die wel bezet waren met *Aglais urticae*." (D. VAN KATWIJK).

1 oktober. Hilversum, 12 exemplaren vliegend in richting zzo. tussen 10.30 en 16 uur, maar drie, die in richting no. vlogen (F. BINK).

4 oktober. 't Horntje, Texel. 20 exemplaren, die de indruk maakten van een zwakke trek in richting zw. (W. HART). Breda, 4 exemplaren tussen 15 uur en 15.30, richting zo. tot zw. (A. FRANSSEN).

14 oktober. Hilversum, 20 exemplaren, trekkend in richting zzo. (F. BINK).

15 oktober. Hilversum, 15 exemplaren trekkend in richting zzo. (F. BINK). Uitdam, één exemplaar snel vliegend in zuidelijke richting (HANNEMA).

Lichtvangsten. Burgh, 2 augustus en 8 september, Westenschouwen, 2 augustus, Vijlen, 5 september, telkens één exemplaar, in de lamp te Vijlen ook een *Aglais urticae* (LEFFEF). Glimmen, 13 september en 20 september, Onnen, 15, 17 en 20 september, behalve op 20.IX (toen twee) telkens één exemplaar in de PD-lamp (VAN DE POL). Zwartsluis, 9 oktober, één exemplaar (HARSEVOORD).

Sterke parasitering van de rupsen. In juli en augustus werden op 9 verschillende plaatsen in het zuiden van Limburg 158 rupsen en 1 pop verzameld. Hiervan resulteerden 9 vlinders. Alle overige waren geparasiteerd (F. VAN OOSTERHOUT).

4. *Vanessa cardui* L. In april werden twee distelvlinders gezien, de eerste op 10.IV te Gronsveld (LEFFEF), de tweede op 22.IV te Drunen (BOGAARD). Geen enkele waarneming in mei, slechts drie in juni te Heeten, Zwartsluis en Dubbeldam op 3, 21 en 29.VI. Zes exemplaren in juli op vier verschillende data. Augustus werd eindelijk wat beter, hoewel nog niet op de helft van het aantal dagen een *cardui* gemeld werd. Het grootste dagtotaal in deze maand was slechts 4 op de 7de september was al even slecht. Geheel uit de mineurtoon valt een waarneming van 10 stuks op 10.IX te Rotterdam in het Zuiderpark op *Sedum* door VAN DER AA. In oktober werd de vlinder nog op zes verschillende dagen gezien, het laatst op 26.X. Merkwaardig, dat zelfs in dit slechte *cardui*-jaar nog een natuurlijk zeer zwakke tweede Nederlandse generaties voortgebracht kon worden, want de oktoberdieren waren weer prachtig gaaf.

Totaal aantal waarnemingen: 71, het laagste aantal sedert we met tellen van deze vlinder begonnen, dat is sinds 1947. Het is sinds lange jaren voor het eerst, dat ik zelf geen enkel exemplaar gezien heb.

5. *Issoria lathonia* L. Terwijl al op 15 april de eerste kleine paarlemoervlinder in de duinen werd gezien, was dit in het binnenland pas op 13 mei het geval, toen twee stuks te Sliedrecht vlogen (BOGAARD). Het was overigens de enige waarneming in deze maand. 25 juni volgde de tweede te Oosterhout, 9 augustus de derde te Sir Jansland op Duiveland. Daarna komen enkele meldingen van Werkhoven (Utrecht) op 11.VIII, Neerbeek op 14.VIII, Sliedrecht op 26.VIII, Bergeijk en Heeze op 27.VIII en Hatert op 28.VIII. September leverde drie waarnemingen op: op 2.IX vijf stuks te Drunen, op 17.IX één te Vessem en 24.IX twee te Rijssen. Twee exemplaren te Drunen op 1 oktober vormden het slot van het seizoen.

Totaal aantal waarnemingen: 20, het laagste aantal sinds 1943.

(In het duingebied was vooral de eerste generatie goed vertegenwoordigd. Op 24 april vloog de vlinder talrijk in de Kennemerduinen. PEERDEMAN schatte het aantal die dag op 2000 exemplaren. In de zomer en in de herfst was *lathonia* wel belangrijk minder in aantal, maar toch geregeld aanwezig.)

6. *Acherontia atropos* L. Dat de trek in 1961 al vroeg inzette, blijkt wel uit de vondst van een doodshoofdvlinder te Wieringerwaard op 25 april, voor ons land een uitzonderlijke datum. Op 26 mei vond WALRECHT de tweede te Biezeling. 12 juni werd een *atropos* te Beverwijk aangetroffen, 4 juli een te Stein, 26 juli een te Waarde (Zl.). In augustus werden twee vondsten gemeld: 16.VIII te Leiden en 28.VIII te Apeldoorn. September was, zoals in de regel, de beste maand: 3.IX te Zandwijk, 4.IX te Westenschouwen, 6.IX weer één op deze vindplaats en een tweede te Naarden, 8.IX een ♀ te Woerden, 9.IX een afgevlogen exemplaar te Lelystad, 10.IX één te Doorn, 13.IX te Amsterdam en 23.IX een ♀ te Goes. Oktober bracht slechts twee vondsten: de 2de te Oostkapelle en de 4de te Broekland (Ov.). Tenslotte werd nog een *atropos* zonder datum of vindplaats bekend uit Friesland.

Slechts één enkele rupsevondst werd gemeld: 1 augustus een exemplaar te Vaassen (ELFFERICH).

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 19 vlinders en één rups. Voor deze soort geen onbevredigend resultaat.

7. *Herse convolvuli* L. Ook bij de windepijlstaart een exceptioneel vroege vangst: 12 april een afgevlogen ♂ te Vijlen (LEFFEF). Het is de eerste waarneming in deze maand, die voor ons land bekend is. Na dit veelbelovende begin was de rest van het seizoen echter een grote teleurstelling. Op 14 juni werd een *convolvuli* te Werkhoven gevonden, 6 juli een afgevlogen exemplaar te Zeist. Augustus leverde geen enkele waarneming, september slechts twee, 3.IX te Valkenisse en de 7de te Almelo. Tenslotte was oktober nog de beste maand met drie vondsten: 2.X een zeer afgevlogen vlinder te Bocholtz, de 5de één te Terborg en de 12de de laatste te Burgh.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 8.

8. *Macroglossum stellatarum* L. Pas op 2 juli werd de eerste kolibrievlinder door WALRECHT te Biezeling gezien. De tweede volgde meer dan een maand later: 12 augustus op Terschelling (LEFFEF). Tenslotte kwamen dan nog wat waarnemingen in september: de 6de te Driehuis, de 7de te Hoek van Holland, de 10de te Cothen, de 14de twee op dezelfde vindplaats en één te Middelharnis en de 24ste al werd de laatste van het seizoen door VROEGINDEWEIJ gezien, weer te Middelharnis.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 9, het laagste aantal sinds 1943!

9. *Celerio euphorbiae* L. De enige vondsten waarvan melding werd gemaakt, zijn die van 9 bijna volwassen rupsen te Brummen op cypreswolfsmelk door LEFFEF (27 en 28.VIII) en van twee rupsen half september bij Zwolle (P. DE HEUS).

10. *Lithosis quadra* L. Op 1 augustus ving VAN WISSELINGH een ♂ te Bergeijk, terwijl VAN KATWIJK 21 augustus een dood verregend ♂ te Ermelo onder een spar vond. Dat is alles!

11. *Utetheisa pulchella* L. Van deze allereerste immigrant werd op 5 en 6 oktober telkens één exemplaar op de Rivon-lamp te Westenschouwen gevangen. Het eerste was een prachtig vers exemplaar, het tweede iets minder (LEFFEF).

[Voor de Britse eilanden is 1961 een fantastisch *pulchella*-jaar geweest. In *The Entomologist* 95 : 149—152 (1962) geeft DE WORMS een overzicht van alle hem bekende vangsten. In totaal werden 32 exemplaren gemeld, de meeste uit het zuiden van Engeland, 1 uit NW.-Engeland, 2 uit Schotland en 1 voor de oostkust van Ierland. Enkele exemplaren werden eind augustus gevangen, de rest in september. Overigens zijn mij geen meldingen uit NW.-Europa bekend.]

12. *Scotia ipsilon* Hufnagel. Het eerste exemplaar werd 12 april te Vijlen gevangen, het tweede 29 april te Tietjerk en het derde 30 april te Oostvoorne. Mei leverde twee waarnemingen op: de 5de te Stein en de 9de te Sint Anna Parochie. De volgende melding dateert pas van 2 juni, maar dan begint een reeks, die met enkele onderbrekingen doorloopt tot ver in november. Nog tot in de laatste week van juli werden meest afgevlogen exemplaren gemeld, zodat de immigratie wel zeer lang doorliep. De dagtotalen waren in de regel klein. De eerste dag die boven 10 uitkwam, was pas 2 september (12 stuks). Aantallen van enige betekenis kwamen slechts in oktober voor (61 op 3.X en 12.X), maar vanaf de helft van deze maand was de vlinder al weer schaars. 28 november werd het laatste exemplaar te Hendrik-Ido-Ambacht gezien (BOGAARD).

Behalve uit Drente en Groningen kwamen uit alle provincies meldingen binnen, zodat de vlinder wel behoorlijk over het land verbreid was.

Totaal aantal waarnemingen: 753, wat voor deze soort waarschijnlijk zeer matig is.

13. *Peridroma saucia* Hübner. 19 mei werd het eerste (zeer afgevlogen) exemplaar in de P.D.-lamp te Slijk-Ewijk gevonden (VAN DE POL). Op 27 juni en 8 juli werd twee maal een vers exemplaar in een vanglamp in het Amsterdamse Bos aangetroffen en 17 juli eveneens een vers dier te Schijf (N.-B.). Dan volgen weer twee afgevlogen dieren op 20 en 22 juli te Vijlen en Cottessen. Enkele meldingen in augustus (1, 5, 10 en 30.VIII), in september en oktober een serie meldingen met weinig hiaten, maar zeer kleine dagtotalen (maximum 14 stuks op 14.X te Oostkapelle). Eén melding in november: 5.XI een exemplaar op de Rivonlamp te Burg (LEFFEF).

Vindplaatsen. Lbg.: Vijlen, Cottessen, Stein, Montfort. N.B.: Leende, Bergeijk, Schijf. Zl.: Valkenisse, Oostkapelle, Westenschouwen, Burgh. Z.H.: Melissant, Oostvoorne, Hendrik-Ido-Ambacht, Dubbeldam. N.H.: Heemskerk, Amsterdamse Bos. Utr.: Utrecht. Gdl.: Slijk-Ewijk. Flevoland: Lelystad.

Totaal aantal waarnemingen: 91, een zeer bevredigend getal. Alleen in 1947 en 1960 was het hoger.

14. *Spaelotis ravidia* Brahm. Tussen 1 en 15 juli werden 18 exemplaren te Oosterhout gesignaleerd en op 26 augustus nog één, alle door VAN LETTOW. VAN AARTSEN ving 26 juli bovendien nog één te Teteringen, waarmee het jaartotaal dus 20 bedraagt, het hoogste dat tot nog toe bereikt werd. Overigens is deze soort, die nu al jaren telkens weer te Oosterhout gevangen wordt, stellig geen migrant, maar een zeer lokale inheemse soort. Hij blijft echter in het trekverslag

gehandhaafd, omdat het de enige manier is de jaarlijkse fluctuaties te leren kennen.

15. *Mythimna albipuncta* Schiff. Ten noorden van de grote rivieren werd de vlinder slechts waargenomen te Otterlo (2.IX, VAN AARTSEN), Nunspeet (30.VIII, TH. J. BLOKLAND) en Schalkhaar (22.VI en 3.VII, OORD), totaal in 4 exemplaren. De soort is nu al vijf achtereenvolgende jaren een grote zeldzaamheid in dit deel van het land. Tussen de rivieren werd hij gezien te Slijk-Ewijk (5 tot 22.VI, 11.VIII en 3.X, in totaal toch slechts 7 stuks) en te Dubbeldam (één op 2.IX).

Ook in het zuiden was *albipuncta* trouwens schaars: te Montfort opvallend weinig, de eerste al op 4.V (MAASSEN), in Zeeland slechts enkele (VAN AARTSEN), te Melissant zeer weinig (HUISMAN).

16. *Mythimna l. album* L. De eerste generatie werd met uitzondering van Schaarsbergen (op de Veluwe, 11.VII, Vis) alleen in het zuiden en midden van Limburg gevangen tussen 15 juni en 11 juli, steeds in zeer kleine aantallen.

De tweede generatie vloog van 8 september tot 14 oktober, niet in groten getale, maar wel op veel data, waardoor toch een goed totaal verkregen werd. De meeste vindplaatsen lagen ook nu weer in Limburg. Uitzonderingen waren: Heteren, drie stuks op 9 september (HUISMAN) en Leende (één op 23.IX, VAN AARTSEN) en vooral Slijk-Ewijk, waar tussen 18 september en 14 oktober 32 stuks op de PD-lamp kwamen (VAN DE POL).

Vindplaatsen. Lbg.: Vijlen, Stein, Montfort, Tegelen, Venlo, Arcen, Velden. N.B.: Leende. Gdl.: Slijk-Ewijk, Schaarsbergen.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 96, stellig een zeer goed resultaat.

17. *Mythimna vitellina* Hübner. Van deze ook maar zeer sporadisch in ons land voorkomende soort werd 10 oktober een vrij gaaf exemplaar op de Rivonlamp te Westenschouwen gevangen (LEFFEF).

18. *Chloridea peltigera* Schiff. Eveneens een van de zeldzaamheden onder onze immigranten. Twee exemplaren werden gemeld. Het eerste kwam 10 augustus te Westenschouwen op de lamp (WILMINK), het tweede in de nacht van 4 op 5 oktober te Stein (Pater MUNSTERS). Beide waren afgevlogen.

19. *Xylena exsoleta* L. 12 april kwam een exemplaar te Vijlen op licht, 18 april te Grollo en 6 oktober te Apeldoorn, alle waargenomen door LEFFEF. Het jaartotaal bedraagt dus drie exemplaren, wat voor deze soort wel als normaal beschouwd kan worden.

20. *Hoplodrina ambigua* Schiff. De vlinder is vooral aan de kusten van de Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden zo talrijk geweest, dat er geen twijfel aan kan bestaan, of hij is hier inheems. Een tweede minder rijk gebied wordt gevormd door het zuiden en midden van Limburg, terwijl daarnaast nog enkele verspreide vindplaatsen voorkomen als uitlopers van beide gebieden.

Het eerste exemplaar werd 13 mei te Westenschouwen gevangen. De rest van de maand kwam de vlinder wel geregeld op Schouwen voor, maar bleef toch vrij schaars. Begin juni echter liepen de aantallen plotseling sterk op. Te Burgh werden 1.VI, 3 en 4.VI telkens 200 stuks geteld. Daar kwamen nog 650 bij, die tussen 27.V en 3.VI te Westenschouwen op de lamp gevangen werden. Op 5.VI

was het aantal echter al gedaald tot 100 en vanaf deze datum tot 3 juli was *ambigua* wel geregeld aanwezig, maar in bescheiden aantallen. Op 7 augustus verschijnt dan weer het eerste exemplaar van de tweede generatie, die aan het eind van de maand zijn top bereikt (op 31.VIII samen 273 stuks). Na de eerste week van september blijft *ambigua* wel geregeld aanwezig, maar de aantallen worden nu veel kleiner. 11 oktober werd de laatste op Schouwen gevangen.

In Limburg verliep het seizoen duidelijk anders. Hier werd de eerste pas op 5 juni gezien. In kleine aantallen en met veel hiaten in de meldingen vloog de vlinder door tot 20 juli. Precies een maand later, 20.VIII, verschijnt dan weer het eerste exemplaar van de tweede generatie, waarvan het einde bijna samen valt met dat van Schouwen (9.X). In tegenstelling tot het Zeeuwse eiland was de tweede generatie hier duidelijk talrijker dan de eerste, hoewel toch veel kleiner dan in Zeeland.

Vindplaatsen. Lbg.: Vijlen, Stein, Montfort, Swalmen, Tegelen, Venlo, Arcen. N.B.: Best. Zl.: Valkenisse, Oostkapelle, Westenschouwen, Burgh. Z.H.: Melissant, Oostvoorne. N.H.: Heemskerk. Gdl.: Slijk-Ewijk.

Totaal aantal waarnemingen: 2883, waarvan 2376 op Schouwen. Het hoogste tot nu toe genoteerde aantal.

21. *Syngrapha interrogationis* L. OORD was zo gelukkig 27 juli een exemplaar van deze rariteit te Schalkhaar op licht te vangen.

22. *Autographa confusa* Stephens. Van de eerste generatie werd geen enkel exemplaar gezien. De tweede echter werd van vrij veel vindplaatsen gemeld, de meeste uiteraard in Limburg. Deze vloog tussen 1 augustus en 6 oktober, steeds in zeer kleine aantallen. Het maximum was drie stuks, juist op de laatste dag!

Vindplaatsen. Lbg.: Stein, Montfort, Swalmen, Tegelen, Venlo, Arcen, Velden. Utr.: Zeist.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 13, wat voor deze soort niet slecht is.

23. *Autographa gamma* L. 17 maart vond STAMMESHAUS een vers dood exemplaar binnenshuis te Amsterdam. In april werd de vlinder buiten waargenomen op de 8ste (Oostvoorne), de 19de (Bergeijk), de 22ste (Almelo en Grijskerk), de 26ste (Apeldoorn), de 27ste (Stein) en de 28ste (Swalmen), telkens één exemplaar. In mei was *gamma* de hele maand aanwezig, meest in kleine aantallen, maar op sommige dagen was het totaal voor de tijd van het jaar toch al vrij hoog (23 op de 13de, 25 op de 24ste), in een mengsel van verse en afgevlogen exemplaren. Toch kan hieruit niet met zekerheid geconcludeerd worden, dat hier ontwikkelde exemplaren en immigranten door elkaar vlogen, daar de vlinder er niet gauw afgevlogen uitziet. 13 mei vond BOGAARD een *gamma* op het laken, die nog meconium afscheidde. Zelfs dit zegt niets omtrent het pas ontwikkeld zijn van dit dier. Zie LANE & ROTHSCILD, Notes on migrant Lepidoptera in Israel, *Entomologist* 94: 295—304, 1961, die schrijven (p. 297): „Even after a long flight and certainly up to one week after arrival they are still capable of ejecting meconium”. Dit is wel heel merkwaardig, want in de regel is het toch zo, dat de vlinder het meconium vlak voor zijn eerste vlucht afscheidt en daarna niet meer.

Juni vertoonde ongeveer hetzelfde beeld als mei, maar tegen het eind begint het aantal toe te nemen: 69 op 26.VI, 223 op 30.VI, 395 op 10.VII, 413 op

11.VII. Dan zakt het weer, maar in de tweede helft van de maand schommelt het meermalen om de 200 (194 op 19.VII, 219 op 24.VII). De eerste augustus start met een uitschieter van 649 stuks, maar overigens blijft het dagtotaal tot de 20ste toch vrij matig. Dan begint de grote nazomertop te verschijnen: 236 op 20.VIII, 281 op 26.VIII, 793 op de 29ste, 6770 op de 31ste, 10339 op 2 september. Nog enkele weken blijft *gamma* plaatselijk enorm talrijk met de top op 17.IX van bijna 53000 stuks, waarvan volgens voorzichtige schatting 50000 op een klaverveld te Dubbeldam (VAN DER MEIJDEN). Daarna begint de daling, hoewel zelfs op 12 oktober nog ruim 12000 stuks geteld werden. Het leeuwendeel daarvan is afkomstig van een sterke concentratie op de Soester Eng, waar de vlinder massaal op knopherik vloog (TOLMAN). Maar de volgende dag was daar al geen exemplaar meer te zien! De rest van de maand en ook tot ver in november was *gamma* nog slechts in kleine aantallen aanwezig. De laatste exemplaren werden bijna dagelijks op de PD-lamp te Slijk-Ewijk gevangen van 22 tot en met 27 november (VAN DE POL).

PEERDEMAN publiceerde een interessant verslag van zijn waarnemingen met zijn vanglamp in het Amsterdamse Bos (*Ent. Ber.* 22 : 149—151, 1962). Zijn toppen vallen niet geheel samen met de landelijke, maar natuurlijk zijn er veel plaatselijke verschillen. Zijn ervaring, dat in elk geval het gros van de latere immigranten te onderscheiden is van de daarna in ons land geboren generatie, is wel te verklaren. Onze meeste immigranten komen vrij zeker uit Noord-Afrika en het subtropische klimaat aldaar verschilt aanmerkelijk van ons koele zeeklimaat. Vast staat, dat zulke klimaatsverschillen bij uilen grote invloed op hun uiterlijk kunnen hebben. Bij de vroege immigranten moeten we echter veel voorzichtiger zijn, omdat deze bij koeler weer tot ontwikkeling zijn gekomen dan de latere en het verschil in temperatuur met onze zomer dus lang zo groot niet zal zijn. In elk geval is dit probleem een verdere bestudering stellig wel waard.

ELFFERICH controleerde weer de vruchtbaarheid van in Nederland geboren wijfjes. Van een 1 juli te Rotterdam gevangen ♀ werden eieren verkregen, waarvan in de buitenlucht 18 mannetjes en 14 wijfjes gekweekt werden, die op 16 en 17 augustus uitkwamen. Alle wijfjes waren steriel. Een op 24 juli te Vaassen gevangen ♀ was vruchtbaar, maar drie wijfjes, die daar op 1 augustus gevangen werden, waren alle steriel. Toch werden ook weer late rupsen gevonden: 13.X te Koningsbosch (Lbg.), 15.X ingesponnen, 24.XI de vlinder uitgekomen (VAN AARTSEN), 1.XI te Amsterdam (KRUSEMAN), 29.XI te Almelo een volwassen rups (KNOOP). Er zijn dus drie mogelijkheden: 1. de steriliteit van de in Nederland geboren wijfjes is niet absoluut, 2. er komen nog late vruchtbare immigranten, 3. de combinatie van 1 en 2 komt voor.

Merken. Te Leeuwarden werden in augustus en september 65 vlinders gemerkt door een oranje teken op een van de vleugels. Geen enkele werd terug gezien (TORENSMA). Te Dubbeldam werden 18 september 50 stuks gemerkt door de rechter voorvleugel oranje te kleuren. Ook hier werd geen enkele terug gezien (VAN DER MEIJDEN).

Totaal aantal waarnemingen: 171780, een hoog aantal, dat slechts twee maal overtroffen is (in 1956 en 1958).

24. *Rhodometra sacraria* L. Deze zeldzame spanner, waarvan tot nog toe slechts

drie Nederlandse exemplaren bekend waren (uit 1928, 1944 en 1958), was wel een van de meest opzienbarende verrassingen van het seizoen, daar niet minder dan 8 stuks gevangen werden. In de Rivon-lamp te Burgh kwamen in de eerste week van september vier exemplaren, terwijl VAN AARTSEN 17 september een vers ♂ te Heemskerk ving en 21 en 22 september en 2 oktober drie maal een vers ♂ te Halfweg.

[Op het Duitse waddeneiland Sylt werd 21 september het tweede uit Duitsland bekende exemplaar van de soort gevangen, op het Deense eiland Seeland op 11 augustus het eerste uit Denemarken bekende exemplaar. Zie WARNECKE, G., *Der Wanderfalter Rhodometra sacraria* L. (Lep. Geom.) 1961 auf Sylt, in *Mitt. faun. Arbeitsgem. Schleswig-Holstein, Hamburg und Lübeck*, N. F. 14 : 69—71, 1962.

In Engeland was de soort talrijk (BRETHERTON, *Ent. Rec.* 74 : 3, 1962), maar bijzonderheden zijn nog niet gepubliceerd.]

25. *Cosymbia puppillaria* Hübner. Tot nog toe was slechts één Nederlands exemplaar bekend, dat in 1871 te Breda werd gevangen. Daar komen nu twee vondsten bij. 26 september zat een ♀ in de Rivon-lamp te Westenschouwen en 12 oktober een ♂ in de Rivon-lamp te Vijlen (LEFFEF).

26. *Nycterosea obstipata* F. Reeds 16 april werd een ♂ te Oostvoorne gevangen (LUCAS). Daarna verschijnt de soort pas weer in augustus: 2.VIII een ♂ te Vijlen op licht. Het derde exemplaar kwam 24.VIII te Valkenisse op de lamp en met deze datum zette een vliegperiode in zoals we in ons land nog nooit meegemaakt hebben. Tal van *obstipata*'s werden in september en oktober en enkele zelfs nog in november op diverse plaatsen in het land aangetroffen, vaak zeer vers, zodat we wel mogen aannemen, dat zich hier in de herfst nog een Nederlandse generatie ontwikkeld heeft. De laatste kwamen 20 november te Burgh op de lamp, een ♀ en drie gave mannetjes.

V i n d p l a a t s e n. Lbg.: Vijlen, Gronsveld, Stein. N.B.: Leende. Zl.: Valkenisse, Oostkapelle, Westenschouwen, Burgh. Z.H.: Melissant, Oostvoorne, Hendrik-Ido-Ambacht. N.H.: Amsterdamse Bos, Halfweg, Heemskerk. Gdl.: Slijk-Ewijk. Fr.: Terschelling.

T o t a a l a a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 59, een record voor ons land (het maximum was tot nog toe 14 in 1938!).

27. *Palpita unionalis* Hübner. Van deze pas in 1956 voor het eerst in Nederland aangetroffen soort werden in 1961 vier stuks gevangen, alle in oktober. Op 3.X te Hendrik-Ido-Ambacht (BOGAARD), op 6.X in de Rivon-lamp te Westenschouwen, op 12.X in de Rivon-lamp te Burgh en op 16.X te Oostkapelle (VAN AARTSEN).

28. *Diasemia ramburialis* Duponchel. 16 september ving VAN AARTSEN het eerste Nederlandse exemplaar van deze sierlijke Pyralide te Otterlo (HELMERS det.).

De vlinder lijkt op de in De Nederlandse Trekvinders afgebeelde *Diasemia litterata* Scopoli (fig. 51), maar is vooral te onderscheiden door de sterker contrasterende tekening, in het bijzonder op de achtervleugels, die bij *ramburialis* zuiver wit is op een zwarte grond en bij *litterata* meer crèmekleurig op een meer grijze grond. Een uitstekend artikel over het voorkomen in Groot-Brittannië geeft

R. F. BRETHERTON in *Ent. Rec.* 74 : 1—9 (januari 1962). Hieruit blijkt, dat *litterata* vroeger meer aangetroffen werd dan nu (in de 19de eeuw waren zelfs enige kolonies bekend, waar de soort verscheidene jaren stand kon houden), terwijl bij *ramburialis* juist het omgekeerde het geval is. Herhaling van de vangst in volgende jaren in ons land is dan ook zeker niet uitgesloten.

Terwijl *litterata* in een groot deel van Frankrijk inheems is, is *ramburialis* een subtropische soort, die ook in Frankrijk een immigrant is. De vlinder is in Engeland van juni tot november aangetroffen. De beste maanden zijn september en oktober. De biologie is nog onbekend.

29. *Nomophila noctuella* Schiff. De vlinder werd in 1961 uitsluitend in de herfst aangetroffen, tussen 15 september en 1 oktober. Vijf stuks werden te Oostkapelle gevangen, 4 te Burgh, 1 te Apeldoorn en 1 te Vijlen. Totaal dus 11 exemplaren, wel een enorm verschil met de 8439 van 1959!

30. *Pyrausta martialis* Guenée. PEERDEMAN ving het eerste exemplaar van het seizoen 19 juli te Aarle-Rixtel. Alle andere vangsten liggen tussen 19 september en 30 oktober. Te Oostkapelle werden niet minder dan 41 stuks in de vanglamp aangetroffen, te Burgh 9. Daar kwamen nog twee vangsten van elk één exemplaar te Oostvoorne en Apeldoorn bij, zodat het jaartotaal 61 stuks bedraagt, bijna het dubbele van 1960.

31. *Plutella maculipennis* Curtis. Het eerste exemplaar werd 3 juni te Oostvoorne gevangen (LUCAS), gevolgd door 3 stuks te Melissant op 30.VI en één in het Amsterdamse Bos op 1 juli. Daarna verschijnt de soort pas weer op 29 augustus en blijft nu vrij goed present tot 30 oktober. Merkwaardig was, dat terwijl begin oktober te Oostkapelle 4 stuks gevangen werden, het aantal op 16.X 9 bedroeg en op 30.X (de slotdatum dus) maar liefst 46 (VAN AARTSEN).

V i n d p l a a t s e n. Zl.: Oostkapelle. Z.H.: Melissant, Oostvoorne. N.H.: Amsterdamse Bos, Heemskerk, Bussum. Gdl.: Apeldoorn.

T o t a a l a a n t a l e x e m p l a r e n : 73, wat in elk geval bewijst, dat de vlinder in 1961 over het algemeen niet gewoon was.

Conclusie. In tegenstelling tot de ervaring van diverse verzamelaars kan deze niet anders luiden dan dat 1961 een zeldzaam interessant jaar was, gekenmerkt door de schaarste van verschillende soorten, waartegen het voorkomen van diverse rariteiten echter ruimschoots opweegt. Wat een fantastisch seizoen zou het geworden zijn, als het weer niet zo ongunstig geweest was!

BELGISCHE WAARNEMINGEN

Evenals in 1960 zonden ook de heren K. JANSSENS (Antwerpen) en G. JANZEGERS (Machelen, Brabant) hun waarnemingen in. Eerstgenoemde trof 28 augustus een *Colias hyale* te Gestel aan en 18 augustus een *Issoria lathonia* te Westmalle.

Overigens beperken hun waarnemingen zich geheel tot *Vanessa atalanta* en *Autographa gamma*. Zoals te verwachten is, stemmen hun ervaringen met de Nederlandse overeen. Voor *V. atalanta* is hun eerste datum 10.VI en de laatste 15.X. Ook daar vooral in september flinke aantallen. Hun gecombineerde resultaten zijn: 4 in juni, 9 in juli, 17 in augustus, 94 in september en 12 in oktober.

Voor *A. gamma* was de eerste datum: 15.VI, de laatste 2.XI. Ook hier ver-

schijnt zelfs bij twee waarnemers heel duidelijk de septembertop, zoals blijkt uit de volgende totalen: 7 in juni, 26 in juli, 26 in augustus, 254 in september, 44 in oktober en 2 in november. Van 57 exemplaren, die te Machelen met blauwe kleurstof gemerkt waren, werden drie de volgende dag nog terug gezien.

Het zou wel zeer interessant kunnen worden, als we ook in het zuiden van België eens enkele serieuze waarnemers konden krijgen!

Summary

The twenty-second report on migrating Lepidoptera in the Netherlands for the year 1961 contains the following particulars:

1. *Colias hyale* L. Only 18 specimens, a very bad result.
2. *Colias crocea* Fourcroy. 5 specimens, the lowest number since 1945.
3. *Vanessa atalanta* L. A few specimens have safely overwintered. The butterfly was present practically every day from April 6 till late in the autumn. The best month was September with a top of 2068 on the 8th. Total number 18712, the highest but one (after 1959). Many observations of migration in the autumn, practically all in a southern direction.
4. *Vanessa cardui* L. Only 71 specimens, the lowest number since the accurate telling of the species started in 1947.
5. *Issoria lathonia* L. 20 specimens, the lowest number since 1943.
6. *Acherontia atropos* L. One in April, one in May, very early records for the Netherlands. Total number 19 moths and one caterpillar, not bad.
7. *Herse convolvuli* L. Also a very early record: April 12, the first Dutch record for that month. Total number only 8, a very bad season for the species.
8. *Macroglossum stellatarum* L. One record in July, one in August and 7 in September. The worst season since 1943.
9. *Celerio euphorbiae* L. Eleven caterpillars in two localities.
[*Celerio livornica* Esper. Mr. J. ZWIER caught a fine specimen at light on the German island of Fehmarn (in the Baltic) on July 27.]
10. *Lithosis quadra* L. Only two specimens.
11. *Utetheisa pulchella* L. Two specimens of this very rare immigrant were caught in the first week of October.
12. *Scotia ipsilon* Hufnagel. A few specimens in April and May and a rather continuous series of records from the beginning of June till far in November. October was the best month. Total number: 753, probably very mediocre.
13. *Peridroma saucia* Hübner. One specimen in May, one in June, a few in July and August, in September and October a rather continuous series of records. Total number: 91, very satisfactory.
14. *Spaelotis ravida* Brahm. Certainly not a migrant, but a very local indigenous moth. Total number 20, up till now the highest for the Netherlands.
15. *Mythimna albipuncta* Schiff. Only 4 specimens, the fifth year in succession with bad results.
16. *Mythimna l. album* L. 96 specimens in two generations, a very good result.
17. *Mythimna vitellina* Hübner. One specimen on October 10. A very rare immigrant in the Netherlands.
18. *Chloridea peltigera* Schiff. Two specimens, also a rarity for our country.

19. *Xylena exsoleta* L. Three specimens, two in the spring, one in the autumn, in three different localities.

20. *Hoplodrina ambigua* Schiff. Certainly indigenous in the southern part of the country. Total number 2376, the highest ever observed.

21. *Syngrapha interrogationis* L. Again a great rarity in the Netherlands; one specimen in the eastern part of the country on July 27.

22. *Autographa confusa* Stephens. Only specimens of the second generation were observed, for the greater part in the southern half of the country. Total number 13, not bad.

23. *Autographa gamma* L. A very good year for the species. Tops at the end of June till the beginning of July and at the end of August till about mid September. Total number: 171780, a very high number. On checking females bred under natural circumstances in August from the egg they again turned out to be infertile.

24. *Rhodometra sacraria* L. 8 specimens, caught in September and the first week of October. The highest number ever observed in the Netherlands. (Up till now only 3 Dutch specimens were known!)

25. *Cosymbia puppillaria* Hübner. Two specimens, one in September and one in October. (Up till now only one Dutch specimen was known, caught in 1871!)

26. *Nyctosea obstipata* F. One specimen in April, one in the beginning of August, a long series from August 24 till November 20. Total number 59, the highest ever observed in our country.

27. *Palpita unionalis* Hübner. 4 specimens, all in October.

28. *Diasemia ramburialis* Duponchel. One specimen on September 16, the first ever observed in the country.

29. *Nomophila noctuella* Schiff. Only 11 specimens, all in the autumn.

30. *Pyrausta martialis* Guenée. One specimen in July, 60 in the autumn.

31. *Plutella maculipennis* Curtis. 73 specimens, observed in two generations.

A few observations of two collaborators from the north of Belgium are added, principally on *Vanessa atalanta* and *Autographa gamma*. Their results are in accordance with those of the Netherlands.

A remarkable season, disappointing for the low numbers of several species, very probably owing to the bad weather conditions, but extremely interesting for the many rarities.

Amsterdam-Z 2, Oude IJselstraat 12III.



Luffia ferchaultella Stephens (Lep., Psychidae). In het laatste Catalogusdeel kon nog net de verrassende vondst van de heer LEFFEF vermeld worden, die de soort op Terschelling ontdekte. Doch nu zijn al weer twee nieuwe vindplaatsen bekend geworden, die de drie ver uit elkaar liggende Nederlandse verspreidingsgebieden al wat nader tot elkaar brengen. De heer VAN DER MADE vond de zakjes in 1961 te Drunen, terwijl de heer VIS ze in het Mantingerbos ontdekte, midden in Drente dus. Ik ben er van overtuigd, dat het bij deze vondsten niet blijven zal! — LPK.